

Розділ IV. Особливості психологічного супроводу навчально-виховного процесу у закладах освіти

Авраменко І. П.

Врахування психологічних особливостей особистості молодшого школяра на уроках фізичної культури

Особливе місце в системі шкільного навчання займає молодший шкільний вік, тому що він виступає основним періодом набуття соціального досвіду, зокрема, інтенсивно формуються інтереси, потреби, збільшуються пізнавальні здібності дитини.

Психологічний розвиток дитини 5-6 років створює об'єктивні передумови для навчання в школі: формується пізнавальна потреба, гострота сприйняття, допитливість, яскравість уяви, легкість і міцність наочно-образного запам'ятовування.

Сприйняття в молодшому шкільному віці пов'язане з емоціями. Дитина сприймає світ через свої почуття, зосереджує увагу на тому, що її збуджує, викликає інтерес (А. Валлон, 1967). Молодші школярі, як відомо, дуже сприйнятливі. Однак, велику роль у сприйнятті грає наслідування, особливо при оволодінні тими чи іншими вправами. Сприйняття молодших школярів є поверховим, недостатньо критичним, що виявляється в бажанні скоріше зробити вправу, навіть на шкоду його правильності.

Вчителю фізичної культури в молодших класах необхідно брати на замітку учнів, схильних до поверхневого схоплювання досліджуваних рухів. Пояснювати їм, як треба правильно виконувати вправи, варто максимально використовувати наочність і різні виразні імітаційні рухи, викликаючи уявлення про рух різних тварин, героїв казок і мультфільмів. З огляду на велику роль наслідування в цьому віці, варто частіше звертатися до прийому «роби, як я», при цьому дитина повинна одночасно з учителем виконувати вправи, елемент за елементом.

Велике значення для розвитку сприйняття рухів у молодших школярів має використання на уроках яскравих, гарно намальованих плакатів із зображенням одного-двох найважливіших елементів, від точності виконання яких залежить успіх усієї вправи.

Особливості уваги молодшого школяра залежать від розвитку його нервової системи. Зміна процесів збудження та гальмування у корі великих півкуль у молодших школярів відбувається швидко. Цим пояснюється те, що діти цього віку дуже чутливі до зовнішніх вражень, легко звертають увагу на кожний подразник. Тому нове джерело збудження, яке виникає в корі мозку, спонукає дитину відволікатися від того, на чому вона зосереджена. Спостерігається нестійкість уваги, безпосереднє переключення її з одного предмета на інший. Цьому сприяє й досить розвинений орієнтувальний рефлекс. Концентрація уваги молодшого школяра може бути достатньо

інтенсивною, особливо під час виконання цікавих завдань. Але стійкість уваги ще недостатньо розвинута. Іноді незначний подразник зовнішнього середовища веде до відволікання уваги (Е.Л. Ільїн, 2003). У молодшому шкільному віці потребують розвитку обидва види уваги (мимовільна та довільна). У дітей початкових класів переважає мимовільна увага: їх приваблює все яскраве, нове, незвичайне і цікаве. Цю особливість варто враховувати, насамперед, учителю фізичної культури, використовуючи гру як форму навчальної діяльності, що викликає безпосередній інтерес.

У молодшому шкільному віці дещо слабшає мимовільне запам'ятовування матеріалу та починається інтенсивний розвиток довільного та усвідомленого запам'ятовування. У цьому віці більш розвинена образна пам'ять (зорова та слухова) і менш - мовно-логічна. Молодші школярі краще запам'ятовують конкретні предмети, обличчя, факти, кольори, події. Це пов'язано з перевагою першої сигнальної системи.

У початковій школі у дітей краще розвинена механічна пам'ять. Це пояснюється тим, що молодший школяр не вміє диференціювати завдання запам'ятовування. Велике значення для розвитку пам'яті має мотивація школяра. Якщо учень запам'ятовує матеріал з настановою на подальше його використання, то матеріал запам'ятовується швидше, зберігається довше та відтворюється точніше.

Захоплюючись виконанням вправи, учні можуть забути пояснення вчителя. Це обумовлено їхньою психологічною спрямованістю на результат. Вони не завжди усвідомлюють, що на уроці результату треба домагатися строго визначеними діями. Коли учитель вказує учню на помилку, той запам'ятає, що треба робити, як показували. У цьому випадку вчитель повинен підкреслити важливість вправи, що виконується, її значення для формування необхідних навичок.

З початком навчання у дітей починається швидше, ніж до школи, розвиватися мислення, у процесі якого дитина оперує поняттями. Спочатку воно міцно пов'язане з конкретними предметами та явищами, але поступово у молодших школярів формується вміння абстрагування від конкретного, уміння давати узагальнення та робити висновки. Відбувається засвоєння нових понять, вони складаються в систему, частіше використовують висновки, серед них є і гіпотетичні.

У процесі мислення у дитини молодшого шкільного віку переважає спрямованість на вирішення конкретних завдань, які пов'язані з діяльністю (грою, малюванням, сюжетні уроки). Мислення дітей цього віку частіше охоплюють зовнішні ознаки, які стосуються практичного застосування предметів. Молодшому школяру доступне розуміння багатьох причинних зв'язків між явищами, але це розуміння майже не виходить за межі його невеликого власного досвіду (Д. Дьюї, 1997, Г. Крайг, 2000).

Процеси мислення молодших школярів узагалі міцно пов'язані з діями. У дітей цього віку ще велике місце посідають безпосередні уявлення, які

іноді утруднюють необхідне відволікання від конкретного, щоб зрозуміти абстрактне.

Характерною особливістю уяви молодших школярів є наочність та конкретність образів, які створюються. Дитина уявляє те, що бачила у природі або на картині. Учням першого та другого року навчання іноді нелегко уявити те, що не спирається на конкретний предмет. Такий некритичний підхід до образів уяви веде до того, що дитині важко відокремити продукт своєї фантазії від реальності. Під впливом навчання уява дітей змінюється, її образи стають стійкішими, краще зберігаються у пам'яті, стають більш різноманітними та цікавими завдяки розширенню кругозору та надбанню знань.

Розвиток уяви у молодшому шкільному віці проходить дві стадії: удосконалення репродуктивної уяви та формування продуктивної (творчої) уяви. Спочатку дитина створює образи, які досить приблизно характеризують реальний об'єкт, а потім успішно уявляє та відображає багато проміжних станів об'єктів, які вона бачить в реальних діях.

Прагнення молодших школярів до усвідомлення природи та побудови предметів веде до розвитку в них творчої (продуктивної) уяви. У молодшого школяра уява міцно пов'язується з життєвим досвідом, поступово стає спонуканням до діяльності.

Своєчасному формуванню й успішній перебудові всіх психічних процесів значною мірою сприяє цілеспрямована рухова діяльність.

Рухову сферу дитини складають різноманітні рухи: ходьба, біг, лазіння, кидання і ловля м'яча, стрибки тощо. Їй доступні вправи, що вимагають прояву швидкості, спритності, координації багатьох, але невеликих м'язових зусиль. Усе це створює передумови для оволодіння складними фізичними вправами, що включені в шкільну програму з фізичної культури (Е.П. Ільїн, 2003).

Для дітей молодшого шкільного віку природною є потреба у високій руховій активності. Вона закладена спадкоємною програмою індивідуального розвитку дитини й обумовлює необхідність постійного підкріплення функціональних можливостей організму, що розширюються. Якщо ці органи і структури не виявляють постійної активності, то процеси їхнього розвитку гальмуються і, як наслідок цього, виникають різноманітні функціональні і морфологічні порушення (А.П. Матвеев, С.Б. Мельников, 1991).

Рухові можливості дитини, залежать від особливостей розвитку ряду психічних функцій: м'язово-рухових відчуттів і сприймань, сприйняття простору, пам'яті, мислення, уваги. Розвиток м'язово-рухових відчуттів дитини протікає безупинно. За період з 6 до 10 років значно зростає швидкість рухів, але точність їх ще невисока (Е.П. Ільїн, 2003).

Невміння одночасно виконувати швидкі і точні рухи позначається на реакціях молодших школярів. Там, де не потрібна точність, рухи дітей досить швидкі. Отже, необхідно дотримуватись міри у вимогах до швидкості і точності рухів при навчанні школярів молодших класів. Якщо потрібне точне виконання руху, необхідно попередити учня, що все необхідно робити дуже правильно, не квапитися, краще повільно, але точно. Коли правильність закріплена, можна перейти до виконання руху в більш швидкому темпі.

Велике значення для удосконалення рухової діяльності дитини має розвиток її просторової орієнтації. Діти 6-7 років досить легко орієнтуються в основних напрямках, причому легко засвоюють напрямок руху щодо інших предметів, які знаходяться недалеко від них, але не завжди можуть правильно сприйняти напрямок руху щодо власного тіла.

В оцінці просторових компонентів руху особливо велике значення у дітей мають зорові сприйняття.

Молодші школярі слабо орієнтуються в оцінці просторових величин. Однак, спеціально організовані практичні заняття позитивно впливають на формування і застосування їх на заняттях фізичною культурою.

Особливу увагу в молодшому шкільному віці варто приділяти формуванню пізнавальних процесів засобами фізичної культури.

Зміст уроків фізичної культури в основному спрямований на навчання руховим умінням, навичкам і розвиток рухових якостей. Вчителю фізичної культури необхідно приділяти увагу вирішенню дуже важливого завдання - розвитку розумових здібностей дітей засобами фізичної культури. Б.П. Нікітін писав: «Рух ростить інтелект: якщо маля попливло раніш, ніж почало ходити, воно випереджає своїх однолітків в інтелектуальному розвитку».

Застосування засобів для розвитку розумових здібностей на уроках фізкультури має велике значення перед те, що засвоїти величезний потік інформації не завжди вдається у системі загальноосвітньої діяльності. І тільки в руховій ігровій діяльності можна досить повно розвивати здібності дитини (О.Д. Дубогай, 1999, 2004).

Узагальнюючи результати досліджень останніх років, присвячених взаємозв'язку розвитку рухових якостей і психічних процесів, інтелекту і фізичної підготовленості, а також роботи, що характеризують вплив рухового режиму на розумову працездатність (О.В. Скрипченко, 1995, В.В. Волошина, 1999), можна зробити висновки: усі вони свідчать про те, що, по-перше, моторний і психічний розвиток тісно взаємопов'язані, по-друге, високому рівню моторного розвитку відповідає більш високий рівень психічного розвитку .

Список використаних джерел

1. Валон А. Психическое развитие ребенка. – Москва, 1967. – 196 с.
2. Волошина В.В. Психологічні детермінанти навчальної успішності

молодших школярів: Дис. канд. псих. наук: 19.00.07., Київ, 1999. – 165 с.

3. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления. – Москва, 1997.
4. Дубограй О.Д. Развитие творчої особистості школяра засобами фізичної культури // Нива знань, № 3, - 1999. – с. 52-54.
5. Дубограй О.Д. Інтеграція пізнавальної і рухової діяльності в системі навчання і виховання школярів. К.: Оріяни, 2001. – 152 с.
6. Ильин Е. П. Психомоторная организация человека: Учебник для вузов. – Питер, 2003. – 384 с.
7. Крайг Г. Психология развития. – СПб: Питер, 2000. – 992с.
8. Матвеев А.П., Мельников С.Б. Методика физического воспитания с основами теории: Учеб. пособие для студентов пед. институтов и учащихся педучилищ. – М.: Просвещение, 1991. – 191 с.
9. Скрипченко О.В., Кривов'яз О.І. та інші. Атлас з психології навчання і дидактики. – К., 1995. 152 с.

Бажан Л. В.

Використання візуалізації інформації в навчальному процесі

Розвиток і широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій є глобальною тенденцією науково-технічного прогресу останніх десятиліть, яке призвело до значних змін у багатьох сферах людської діяльності, особливо в системі освіти. Комп'ютерні технології не тільки змінюють сформований навчально-виховний процес, але і роблять істотний вплив на професійну діяльність педагогів. Провідним видом сприйняття під час використання ІКТ є візуальне. Тому важливим аспектом організації навчально-виховного процесу за допомогою комп'ютера є аналіз властивостей візуальної інформації і особливостей її сприйняття.

Активне сприйняття і переробка знакової навчальної інформації вимагає спеціальної організації, продуманих способів подачі навчального матеріалу. Щоб на основі інформації можна було оптимізувати процес управління пізнавальною діяльністю учнів, вона повинна задовольняти ряду вимог, що полягають в адекватності, об'єктивності, повноті, точності, структурності, специфічності, доступності, своєчасності та безперервності.

Під візуалізацією навчальної інформації розуміють відбір, структурування і оформлення навчального матеріалу в візуальний образ, заснований на різних способах пред'явлення інформації і взаємозв'язках між цими способами, що сприяють активній роботі мислення учня при читанні й осмисленні змісту представленого матеріалу.

Технологія візуалізації навчального матеріалу перегукується з педагогічною концепцією візуальної грамотності, яка виникла в кінці 60-х років ХХ століття в США. Ця концепція ґрунтується на положеннях про значущість візуального сприйняття для людини в процесі пізнання світу і свого місця в ньому, провідної ролі образу в процесах сприйняття і